

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 20^{ΗΣ} ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2005

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ
ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Θεσμός άξιος τής Ακαδημίας είναι ή πανηγυρική έξαρση τής προσωπικότητας και τού έργου τών εταίρων της, όταν επέλθει τò άφευκτο, κοινό, ανθρώπινο πεπρωμένο και τούς αναρπάσει από τόν χώρο τής ζωής.

Σήμερα γεραίρεται ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου, Ακαδημαϊκός επί ένδεκα και πλέον χρόνια, άφου είχε πριν διατελέσει Καθηγητής Πανεπιστημίου, Υπουργός, Εύρωβουλευτής, Αρχηγός Κόμματος, αλλά και αγωνιστής, όταν χρειάσθηκε, τής Δημοκρατίας.

Υπήρξε και φίλος μου, ο σήμερα τιμώμενος αείμνηστος Ακαδημαϊκός. Η φιλία μας άρχισε από τὰ φοιτητικά χρόνια του. Και αξίζει νά τονίσω, με χρήση πλατωνικής έκφραστικής, ότι «έγεγόνει φίλος, διά έλευθέρας παιδείας κοινωνίαν, ή μόνη χρή πιστεύειν τόν νοῦν κεκτημένον...» (έπιστολή Ζ', 334 b).

Ήταν ή τελευταία δεκαετία τού Μεσοπολέμου και λειτουργούσε ο Φιλοσοφικός Κύκλος υπό τήν έξοχη προεδρία τού αείμνηστου Κωνσταντίνου Τσάτσου, με συμμετοχή ένεργò στα πρώτα χρόνια και τού Παναγιώτη Κανελλοπούλου, πριν δηλαδή έξορισθεί. Έκει συντελούνταν καθοδήγηση και διεύθυνση τών άνήσυχων συνειδήσεων επιλέκτων φοιτητῶν πρòς διανοητική πειθαρχία και πνευματική αὐτονομία. Στὸν Κύκλον αὐτόν, επιλέκτων φοιτητῶν, έγινε δεκτὸς και ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου. Ήταν από τούς νεώτερους, συμπαθέστατος, με φωτερό πρόσωπο,

με καθαρή φωνή, με κομψή εμφάνιση, αλλά και με «καλούς τρόπους» και με σοβαρό ήθος. Ήταν αρχικά σιωπηλός ακροατής, σύντομα είχε γίνει θαρραλέος ομιλητής, δίχως όμως οξύτητα είτε αμετροέπειες. Από τότε χρονολογείται η φιλία μας και υπήρξε πολύτιμη στά χρόνια τὰ δύσκολα, του πολέμου και του μεταπολέμου. Ήταν η μοίρα μας να ζήσουμε τή νεότητά μας σε καιρούς χαλεπούς.

Όταν μου ήλθε τὸ θλιβερό ἄγγελμα, ὅτι ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου δὲν ὑπάρχει πιά στὴ ζωή, συγκινημένος ἔγραψα (καὶ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Εὐθύνη», τεύχος Δεκεμβρίου 2003) ὅ,τι ἔνοιωθα τὴν ὥρα ἐκείνη. Καί, πιστεύω, ἀξίζει νὰ περιληφθεῖ ὡς προοίμιο στὸ σημερινὸ ἐπιστημονικὸ μνημόσυνο τοῦ ἀειμνήστου φίλου μου, ἡ αὐθόρμητη ἐκείνη ἐπισήμανση τῶν πολλαπλῶν του χαρισμάτων:

«Τὸ ἀνθρώπινο πεπρωμένο τῆς θνητότητας σήμανε τὴν ὥρα του γιὰ τὸν Γιάνγκο Πεσμαζόγλου, ὀλίγο πρὶν λήξει ὁ τελευταῖος μῆνας τοῦ φθινοπώρου. Ἡρεμα ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει ὡς ζωντανὸς ὀργανισμὸς ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, ὅπως ἡρεμες ἦταν οἱ κινήσεις του καὶ ἡμερες οἱ πράξεις του καὶ γαλήνια ἡ μορφή του, παρὰ τὸν δραστήριο καὶ δημιουργικὸ βίῳ του. Μὲ συγκίνηση ἀναπολοῦμε τὰ πολλαπλά του χαρίσματα, ἐκδήλα καὶ στὴν πιὸ καθημερινὴ ἐπικοινωνία μαζί του.

Διακρινόταν σὲ ὅποια συντροφία μας, ἤδη ὡς φοιτητής, μὲ τὴν εὐπρέπεια καὶ τὴν εὐπροσηγορία του, μὲ τὴν εὐφράδεια καὶ τὴν εὐμάθειά του, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἄκρα εὐσυνειδησία του. Ἡ δράση του σὲ ὠριμὴ ἡλικία ἔφερε τὴ σφραγίδα τῆς ἐντιμότητος καὶ τῆς ἐργατικότητος, ἡ συμπεριφορά του σὲ κρίσιμες περιστάσεις ἐπιμαρτυροῦσε τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν εὐψυχία του. Ὑπῆρξε καὶ τῆς ἐπιστήμης ἄξιος διάκονος καὶ τοῦ δημοσίου βίου ἐκλεκτὸς λειτουργός. Προπάντων ἐτίμησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου».

Ἡ συνοπτικὴ αὐτὴ προβολὴ τῆς ἡθικῆς φυσιγνωμίας τοῦ, ἀπὸ δέκα τριῶν μνηῶν καὶ πλέον, «ἀπόντος» Ἀκαδημαϊκοῦ εἶναι ἀπαύγασμα πολυχρόνιας ἐπικοινωνίας μαζί του, καὶ προπάντων εἶναι πιστὴ πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅχι τυχρὸν προϊόν προσπάθειας ἐξωραϊσμοῦ. Δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη ἐξωραϊσμοῦ.

Ἦδη, ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐκφράσω κάποιες ἀναπολήσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ φίλου μου.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 30 Ἀπριλίου 1944, βρισκόμουν στὴν κατοικία του καὶ μοῦ παρουσιάζε τὸ κείμενο τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς του, πρὶν τὸ ὑποβάλει στὸ Πανεπιστήμιο. Ήταν παραδεκτὸ γενικὰ τότε, ὡς ἀντίδραση πρὸς τὴ φρίκη τῶν

ήμερων εκείνων, και σύνδρομα προς την Έθνική Αντίσταση, να διακονείται ή επιστήμη, όπως και ή λογοτεχνία και ή καλλιτεχνία, ώστε ή δοκιμαζόμενη από την Κατοχή ελληνική τότε κοινωνία να μη χάσει την πνευματική της ικμάδα. Το απόγευμα λοιπόν εκείνο, ενώ είχε ολοκληρωθεί σχεδόν ή ανάγνωση των κρίσιμων σελίδων της διδακτορικής διατριβής, έλαβα την ειδήση από τηλεφώνου, ότι ό δίδυμος αδελφός μου Αλέξανδρος, ό Καθηγητής αργότερα Πολιτικής Ιστορίας της Νεωτέρας Ελλάδος, είχε συλληφθεί από άνδρες των συνεργαζόμενων, φεύ, με τους Γερμανούς Ταγμάτων Ασφαλείας και ήταν κρατούμενος κάπου στο Γουδί, όπου τό στρατόπεδο των Ταγμάτων Ασφαλείας. Γνώριζα ότι από τους κρατούμενους εκεί επιλέγονται όρισμένοι την αύγή και αποστέλλονται προς τό εκτελεστικό απόσπασμα. Είχε αρχίσει να βραδιάζει. Αποφάσισα όμως να σπεύσω προς τον τόπο κρατήσεως του αδελφού μου. Το έγχείρημα ήταν επικίνδυνο, αλλά ίσχυε για έμέ ή απόλυτη αλληλεγγύη προς τον αδελφό μου. Και ιδού έξοχο δείγμα ευψυχίας και γνήσιας φιλίας του Ιωάννη Πεσμαζόγλου. Επίμονα ζήτησε να με συνοδεύσει. Και μαζί πορευθήκαμε προς τον άπαισιο χώρο, με κίνδυνο στο σκοτάδι, ακόμα και να πυροβοληθούμε από Γερμανούς φρουρούς. Όταν πλησιάζαμε, αρχίσαμε να μιλούμε γερμανικά μεγαλοφώνως, για να μειώσομε κάπως τον κίνδυνο. Δεν κινδυνεύαμε από Έλληνες τυχόν αντιστασιακούς. Αυτοί δέν δολοφονούσαν Γερμανούς στο σκοτάδι. Με την προσπέλασή μας στο ελληνικό υπό τους Γερμανούς στρατόπεδο επέτυχα να λάβω χρήσιμες πληροφορίες για την κράτηση του αδελφού μου. Και με αξιοποίησή τους εκείνο τό ίδιο βράδυ, επέτυχα την άπελευδέρωση του αδελφού μου την έπομένη τό πρωί, με παρέμβαση του Πρωθυπουργού τότε Ιωάννη Ράλλη, μετά παράκληση προς αυτόν έξοχης Έλληνίδας, της αείμνηστης Έλένης Ποταμιάνου. Έως σήμερα παραμένει ανεξίτηλη στή μνήμη μου ή γενναία εκείνη συμπαράσταση του Ιωάννη Πεσμαζόγλου.

Ευτύχησε ό έξοχος φίλος μου και νέος, ακόμη, απέκτησε αξία του σύζυγο με σπάνιο κάλλος στή μορφή και στήν ψυχή, την Μιράντα Οικονόμου, πηγγή θαλπωρης και βοήθειας. Είχε την ενεργό συμπαράστασή της και στήν Αγγλία ήδη, όπου διέμεναν αρκετό χρόνο για περαιτέρω σπουδές του. Όταν επέστρεψαν από την Αγγλία, ύστερ' από τις πολύ γόνιμες εκεί περαιτέρω σπουδές του, επιτεύχθηκε σύντομα να καταλάβει θέση Διευθυντική στο Ύπουργείο Συντονισμού, όπου Ύπουργός τότε ήταν ό Γεώργιος Παπανδρέου, μετά φερμή προς αυτόν σύσταση της Κυρίας Ιωάννας Τσάτσου, κατά υπόδειξη του αδελφού μου Αλεξάνδρου. Στή θέση αυτή αναδείχθηκε ό άριστος κρατικός λειτουργός Ιωάννης Πεσμαζόγλου, υπόδειγμα έντιμότητας, εργατικότητας και αποδοτικότητας. Επήλθε όμως κυ-

βερνητική μεταβολή. Υπουργός Συντονισμού έγινε ο αείμνηστος Γεώργιος Καρτάλης. Τότε, καθόβουλοι πολιτικοί φίλοι της Κυβερνήσεως απαιτούσαν από τον Καρτάλη επίμονα τη μη άνοχη σέ θέση τόσο ύψηλή, σπουδαία για την οικονομία της Χώρας, ενός «άνδρωπου της Δεξιάς», όπως ο Ίωάννης Πεσμαζόγλου. Συνέβαινε, όμως, ο εξάίρετος εκείνος Υπουργός να με τιμᾶ με τὴ φιλία του και να με περιβάλλει με τὴν ἀμέριστη ἐμπιστοσύνη του. Αὐθόρμητα, λοιπόν, ἐγὼ ἐγγυήθηκα σ' αὐτὸν προσωπικά, ὅτι ο Ἰωάννης Πεσμαζόγλου εἶναι ἀδαμάντινου ἡθους ἄνθρωπος καὶ ἀκέραιος κρατικός λειτουργός, καὶ ὅτι με τὴν ἴδιαν ἀφοσίωση καὶ ἀνιδιοτέλεια θὰ ἐργασθεῖ γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Χώρας ὑπὸ τὴ νέα Κυβέρνηση, ὅπως καὶ ὑπὸ τὴν προηγούμενη. Ὁ Γεώργιος Καρτάλης διατήρησε τὸν Ίωάννη Πεσμαζόγλου στὴν ὑψηλὴ θέση του. Καὶ ἡ συνεργασία τους ὑπῆρξε μεστή ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης. Ὅταν μετὰ ὀλίγα χρόνια ὁ αἰδίδιμος ἐκεῖνος πολιτικός, ὁ πῶ προικισμένος τῶν πολιτικῶν τῆς γενεᾶς του, ἔπαυσε νὰ ζεῖ σὲ ἡλικία σαράντα ἐννέα ἐτῶν, πρὸς μεγίστη ζημία τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς, ὁ Ίωάννης Πεσμαζόγλου τὸν ἐθρήνησε σὰν πολυφίλητο οἰκεῖο του.

Ἡ παραμονὴ στὸ Υπουργεῖο Συντονισμοῦ ἐπὶ Καρτάλη ἐνεῖχε καὶ τὴ συνέπεια νὰ μετᾶσχει ἀργότερα ὁ Ίωάννης Πεσμαζόγλου στὶς δύσκολες διαπραγματεύσεις τῆς, ὑπὸ τὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας γιὰ τὶς ἐπιδιωκόμενες τότε σχέσεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα (ΕΟΚ). Καὶ με τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἐπιστημοσύνη του, ἀλλὰ καὶ με τὴν εὐγένεια τοῦ ὕφους του, συνέβαλε ἱκανὰ στὴν εὐόδωση τῶν διαπραγματεύσεων ἐκεῖνων, δημιουργικὴ τῆς ἀφετηρίας γιὰ τὴν ἔνταξη ἀργότερα τῆς Ἑλλάδος στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση.

Τὸ 1967, ὅταν ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος διασύρθηκε με τὸ πραξικόπημα τῆς 21ης Ἀπριλίου καὶ τὸ ἐγκυρὸ του ἀνελεύθερο καθεστῶς, ὁ καταξίωμένος ἡθῶ, καὶ ὄχι μόνον ὡς Καθηγητῆς Πανεπιστημίου, Ίωάννης Πεσμαζόγλου ἔκρινε, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραμένει στὴν πανεπιστημιακὴ ἔδρα του εἴτε σὲ ὅποιο ἄλλο δημόσιο λειτούργημα ὑπὸ Κυβέρνηση παράνομη, κατασχυντικὴ τῆς Ἑλλάδος.

Ἰπέβαλε τὴν παραίτησή του, λοιπόν, ἀλλὰ καὶ δὲν παρέλειψε ν' ἀποτολμήσει καὶ ἀντιδρᾶση ἐνεργὴ πρὸς τὸ ἀνελεύθερο καθεστῶς, με ἀποτέλεσμα νὰ διωχθεῖ ἀπὸ αὐτό, καθὼς καὶ τόσοι ἄλλοι πολιτικὰ εὐαίσθητοι Ἕλληνες στὴ θλιβερὴ ἐκείνη ἑπταετία. Ὁ μέχρι τότε ἄνθρωπος τῆς κοινωνικῆς ἀβρότητας δὲν ὀλιγώρησε νὰ συμπεριφερθεῖ καὶ ὡς ἡθικά μαχητικὸς πολίτης. Δὲν φυσιώθηκε ὅμως ἀπὸ τὴν ἀντιστασιακὴ δρᾶση του, ὥστε νὰ ἐμφανισθεῖ μεταπελευθερωτικὰ τιμητῆς ὄσων πανεπιστημιακῶν εἴτε ἄλλων δημόσιων λειτουργῶν εἶχαν προκρίνει τὴν

παραμονή στις θέσεις τους, ώστε και να μη στερήσουν τον ελληνικό λαό από τις υπηρεσίες τους, όταν μάλιστα οι πλείστοι από αυτούς επέτυχαν στο δύσκολο έργο της επίμονης αποχής από κάθε συμμετοχή στις ήθικες ασχήμιες του ανέλευθρου καθεστώτος και από κάθε τυχόν εκδήλωση εϋνοιας προς αυτό.

Και ἄς μοῦ συγχωρηθεῖ, καταληκτῆρια εἴτε προκαταληκτῆρια, ἡ ἀναπόληση μιᾶς ὥραίας πρωτοβουλίας τοῦ Ἰωάννη Πεσμαζόγλου ὡς Εὐρωβουλευτοῦ, ὅπως τὴ χάρηκα στὶς Βρυξέλλες, ἔστω καὶ ἂν εἶχε μᾶλλον κοινωνικὸ χαρακτήρα. Μόνος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Εὐρωβουλευτὲς παρέδесе ἀντάξιο τῆς ὥρας ἐπίσημο δεῖπνο, μὲ ἰδιωτικὴ του δαπάνη, στὰ Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Διαμαρτυρίας πρὸς τὴν «Ἐπιτροπῆ» τῶν Βρυξελλῶν γιὰ τὸν σφετερισμὸ ἀπὸ τὸν περὶ τὰ Σκόπια κρατικὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος Μακεδονία. Μετεῖχα στὴν Ἐπιτροπὴ ἐκείνη, Θεσσαλονικέων προπάντων, μετὰ εἰδικὴ πρόσκλησή των. Εἶχα λοιπὸν τὴν εὐκαιρία νὰ ζήσω τὴν ἐμπνευστικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ δείπνου ἐκείνου καὶ νὰ χαρῶ τὴν πρωτοβουλία τοῦ παλαιοῦ φίλου μου γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὴν παρουσία του σ' αὐτὸ καὶ τὴν χαιρετιστήρια προσλαλιά του, ὡς αὐθεντικὴ συμπεριφορὰ ἐνὸς εὐπατρίδη τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων.

Στὴν Ἀκαδημία, καὶ ὡς τακτικὸ Μέλος τῆς καὶ ὡς Πρόεδρος τῆς, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου πρόσθετε μία πνοὴ εὐγένειας ἄλλων καιρῶν. Προσεκτικὸς νὰ μὴ θίξει κανένα μὲ τὴν κριτικὴ του, συγκαταημένος πρὸς ἐμμετρία λόγου, σεμνὸς στὴν προβολὴ τῶν γνωμῶν του, κοσμοῦσε τὶς Συνεδρίες τῆς Ὀλομελείας. Ἡ ἀνάμνησή του μᾶς χαρίζει εὐφροσύνη, καὶ δικαιώνει τὸν Μένανδρο στὴν αἰσιόδοξη ρήση του «ὡς χάριεν ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾗ».

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΟΚ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΡΑΚΑΤΟΥ

Αισθάνομαι βαριά τήν ευθύνη τῆς σημερινῆς ὀμιλίας μου κατὰ τὸ ἐπιστημονικὸ μνημόσυνο τοῦ διαπρεποῦς Ἀκαδημαϊκοῦ Ἰωάννη Πεσμαζόγλου, ὁ ὁποῖος, πρέπει εὐγνωμόνως νὰ ἀναφέρω, πρὸ ἐξαετίας μου ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μὲ προσφωνήσει μὲ πολὺ τιμητικούς λόγους κατὰ τὴν ἐπίσημη ὑποδοχὴ μου στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἄλλωστε, κατόπιν τῶν ὅσων ἐξέθεσε ὁ σεβαστὸς ἀκαδημαϊκὸς Κωνσταντῖνος Δεσποτόπουλος, πολὺ περιορισμένα εἶναι τὰ περιθώρια ποὺ διαθέτω γιὰ γενικὴ ἀξιολόγηση τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωάννη Πεσμαζόγλου.

Ὡστόσο, ἔστω καὶ στὰ περιορισμένα αὐτὰ περιθώρια, θέλω, ἐν πρώτοις, νὰ ἐκφράσω τὴ γνώμη ποὺ ἐσχημάτισα, κατὰ τὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρακολούθηση τῆς ἐξελιξέως του, ὡς συνεργάτης του στὴν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μία περίπου δεκαετία. Ἀπὸ τὴν ὅλη δράση του προκύπτει σαφῶς ὅτι σὲ πολὺ κρίσιμες περιόδους ἔδωσε τὸ «παρών», μὲ τρόπο οὐσιαστικὸ, πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ κατοχύρωσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς διασφάλισιν τῆς οικονομικῆς προόδου του, γιὰ τὴν ὁποία τὸ ἐνδιαφέρον του δὲν περιοριζόταν σὲ ποσοτικὰ ἐπιτεύγματα, ἀλλὰ εἶχε καὶ ποιοτικὰ διαστάσεις.

Ἀπὸ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἰωάννη Πεσμαζόγλου προκύπτει ὅτι ἡ ἐν γένει σταδιοδρομία του περιλαμβάνει τὶς ἐξῆς φάσεις: Οἱ σπουδές του στὰ νομικὰ καὶ στὶς οικονομικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστῆμες, ἄρχισαν στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ συνεχίσθησαν στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβε τὸ διδακτορικὸ δῖπλωμα, ἀλλὰ καὶ τὶς θάσεις, τόσο στὴν οικονομικὴ θεωρίαν, ὅσο καὶ στὴν οικονομικὴ πολιτικὴν, στὶς ὁποῖες στηρίχθη ἡ μετέπειτα ἐπιτυχὴς δράσις του. Ἀκολούθως, ὡς Οἰκονομικὸς Σύμβουλος καὶ, κατόπιν, ὡς Ἰποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος συνέβαλε στὴ διαμόρφωσιν μιᾶς ἀποτελεσματικῆς νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς πολιτικῆς. Ὡστόσο, καὶ ὡς Ἐντεταλμένος Ἰφηγητὴς καί, κατόπιν, ὡς Καθηγητὴς στὸ Τμῆμα Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπετέλεσε πολὺ σημαντικὸ ἔργον. Ἡ συγγραφικὴ του παραγωγὴ ἦταν καὶ πλούσια καὶ πρωτότυπη. Ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ του δράσις

ήταν πολύπλευρη. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει της ένεργου συμμετοχής του το 1961 στην πρωτοβουλία για την προώθηση της επιστημονικής έρευνας ανωτάτου επιπέδου. Αποτέλεσμα υπήρξε η ίδρυση του Έθνικου Ίδρυματος Έρευνών. Η Ακαδημία Αθηνών, αναγνωρίζοντας την αξία του επιστημονικού του έργου, αλλά και τη συμβολή του στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, τον εξέλεξε το 1992 τακτικό μέλος της, ιδιότητα την οποία, χωρίς αμφιβολία, έτιμησε παντοιοτρόπως. Έχρημάτισε Πρόεδρος και Αντιπρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών και ανέπτυξε ποικίλες δράσεις, μετέσχε πολλών Επιτροπών και πρωτοστάτησε στην κατάρτιση μελετών για κρίσιμα θέματα της ελληνικής οικονομίας.

Γενική είναι η αναγνώριση του Ιωάννη Πεσμαζόγλου ως οικονομολόγου, πανεπιστημιακού δασκάλου και δημόσιου άνδρα. Η ανάμιξή του στα δημόσια πράγματα κατέστησε ευρύτερα γνωστές τις ποικίλες ικανότητές του, την κοινωνική του ευαισθησία και, κυρίως, όρισμένα βασικά στοιχεία του χαρακτήρα του, που ήταν το ύψηλό ήθος, η αξιοπρέπεια και η ευγένεια. Αν θελήσει κανείς να ανατάμει τους επί μέρους τομείς δράσεώς του, θα σταθεί στο σημαντικό έργο που έπετέλεσε, τόσο από πλευράς έντασεως προσπαθειών, όσο και από πλευράς αποτελεσματικότητας, για τη συμμετοχή της Ελλάδος, αρχικώς ως συνδεδεμένου μέλους και κατόπιν ως πλήρους μέλους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Κατά τον Καθηγητή Ζολώτα¹, είναι ο Έλληνας οικονομολόγος, ο οποίος, περισσότερο παντός άλλου, ανέπτυξε εξαιρετική δραστηριότητα και συνέβαλε αποφασιστικά στη θεμελίωση και ολοκλήρωση της συμμετοχής αυτής. Η συμβολή του αποδεικνύεται όχι μόνο από την ακάματη και εμπνευσμένη εργατικότητα του, αλλά και από την άρτια επιστημονική του κατάρτιση και πείρα, που του επέτρεπαν να αντιμετωπίζει σωστά πολλά δισεπίλυτα προβλήματα. Έπομένως, η ένασχόλησή του με τη συμμετοχή της Ελλάδος στην Κοινότητα δεν αποτελεί άπλως μία συνηθισμένη δράση, αλλά μία πολυσύνθετη και δύσκολη αποστολή, που στηρίχθηκε στο όλον πλέγμα των προσόντων του, δηλαδή στις άρτιες σπουδές του, στην επιτυχή σταδιοδρομία του στην Τράπεζα της Ελλάδος, στο έρευνητικό του έργο και στην πανεπιστημιακή του διδασκαλία.

1. «Προσφώνηση του ακαδημαϊκού Ξενοφώντος Ζολώτα κατά την επίσημη ύποδοχή του ακαδημαϊκού Ιωάννου Πεσμαζόγλου», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών (στο έξξη: ΠΑΑ) 1992, Τόμος 67, Τεύχ. Β', σελ. 714.

Τὸ ἀντικείμενο ἀκριβῶς αὐτό, πού ἀναφέρεται στοὺς ἀγῶνες τοῦ συναδέλφου, πού τιμοῦμε σήμερα, γιὰ τὴν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδος στὴν ΕΟΚ, ἐπέλεξα νὰ ἀναπτύξω μέσα στὰ περιορισμένα χρονικὰ ὅρια πού διαθέτω. Ἡ εἰσήγησή μου χρησιμοποιοῦν, φυσικά, ποικίλες πηγές. Κυρίως, ὅμως, στηρίζεται στὸ ἱστορικὸ ὕλικὸ πού περιέχεται στὸ Ἀρχεῖο Καραμανλῆ², τὸ ὁποῖο, μὲ πρόλογο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου καὶ τὴ Γενικὴ Ἐπιμέλεια τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, ἀποτελεῖ συστηματικὴ κατάταξη γεγονότων καὶ κειμένων, πού ἀφοροῦν στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Τὸ Ἀρχεῖο αὐτὸ ἐκτιμᾶται ὅτι περιέχει ἐνδιαφέρουσες, ἐπαρκεῖς καὶ ἀξιόπιστες πληροφορίες γιὰ τὸ ἐξεταζόμενο θέμα.

Στὴν ὁμιλία μου θὰ προσπαθῶ, μὲ ἐπίκεντρο τὶς ἐνέργειες καὶ θέσεις - καὶ ἐν γένει τὴν προσωπικότητα - τοῦ Ἰωάννη Πεσμαζόγλου, νὰ σκιαγραφήσω τὴν ἀλληλουχία τῶν γεγονότων πού συνδέτουν τὸ ἐνταξιακὸ ἐγχείρημα. Ἐπὶ πλεόν, θὰ ἐξετάσω τὴ στρατηγικὴ πού ἀκολοιυήθηκε, καθὼς καὶ τὴν τακτικὴ πού ἐφαρμόσθηκε κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων πού ἀνεφύησαν κατὰ τὶς σχετικὲς διαπραγματεύσεις. Ἡ ἐξέταση τοῦ ὅλου θέματος περιλαμβάνει τέσσερα μέρη: Τὸ πρῶτο ἀφορᾶ στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ζώνη Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν, τὸ δεῦτερο στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ΕΟΚ, τὸ τρίτο στὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συμφωνίας Συνδέσεως καὶ τὸ τέταρτο στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν πλήρη ἔνταξη τῆς Ἑλλάδος στὴν ΕΟΚ.

*
* *

Στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1950, ἡ ἐλληνικὴ οἰκονομία εἶχε, ὡς ἓνα βαθμὸ, ἐπουλώσει τὶς πληγὲς πού εἶχαν ἀφήσει οἱ πολεμικὲς περιπέτειες τῆς προηγούμενης δεκαετίας καὶ πορευόταν πρὸς τὴ νομισματικὴ σταθερότητα. Ὅμως, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἔγινε ἡ ἀνασυγκρότηση, δὲν ἐπέτρεψε τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν, οὔτε καὶ τῶν μεθόδων παραγωγῆς, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ οἰκονομικὸ σύστημα νὰ μὴν ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς. Ἔτσι, ἓνα πρῶτο ζήτημα πού ἐτέθη τότε, ἀφοροῦσε στὴν κατεύθυνση πού ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἐλληνικὴ οἰκονομία³.

2. Ἰδρυμα Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλῆς - Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, «Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, Ἀρχεῖο, Γεγονότα καὶ Κείμενα» (στὸ ἐξῆς: ΚΚ-ΑΓΚ), Τόμοι 12.

3. Γιὰ τὴ σύζήτηση πού διεξήχθη καὶ τὶς ἐπιλογὲς πού ἔγιναν τότε βλ. Κωνσταντίνου Δρα-

Παράλληλως, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1950⁴, άρχισαν να εκδηλώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο τάσεις οικονομικής ένοποιήσεως⁵, που κατέληξαν στη σύσταση, άφ' ενός της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), από τις χώρες: Γαλλία, Γερμανία, Ίταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο, με τη Συμφωνία της Ρώμης του 1957, και άφ' έτερου της Ευρωπαϊκής Ζώνης Έλευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), από τις λοιπές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Λόγω των τάσεων αυτών, για την Ελλάδα έτιθετο, εκτός του αναπτυξιακού, το ζήτημα της συμμετοχής της ή όχι στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ένοποιήσεως⁶. Σημειωτέον ότι το ζήτημα αυτό είχε μεγάλη σημασία για το μέλλον της χώρας και, πάντως, κρίσιμότεαν σέ άμεση σχέση με εκείνο της κατευθύνσεως της οικονομικής αναπτύξεως. Διότι αυτή καθ' έαυτην ή διαδικασία ένοποιήσεως θα δημιουργούσε ευνόικες προϋποθέσεις για συσσώρευση κεφαλαίου και ένισχυση της παραγωγικής δραστηριότητας⁷.

Για τους λόγους αυτούς, ή ελληνική Κυβέρνηση, χωρίς καθυστέρηση, απέφασε να άποταθεί στον Όργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ), προκειμένου να ενημερωθεί για τή θέση των υπανάπτυκτων χωρών

κάτου «Κρίσιμοι αναπτυξιακοί προσανατολισμοί στις άρχές της δεκαετίας του 1950», ΠΑΑ 2002, Τόμος 77, Τεύχ. Β', σελ. 361-378, Συνεδρία της 22ας Οκτωβρίου 2002.

4. Είχε προηγηθεί ή διακήρυξη του Robert Shuman της 9/5/1950, από την όποία προέκυψε τελικά (18/4/1951) ή σύσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνδρακα και Χάλυβα (με τις χώρες: Γαλλία, Γερμανία, Ίταλία, Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο), που άναμενόταν να μετεξελιχθεί σέ μία ευρωπαϊκή όμοσπονδία. Το Ήνωμένο Βασίλειο προτίμησε τή δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ζώνης Έλευθέρων Συναλλαγών, στην όποία προσεχώρησαν, εκτός του Ήνωμένου Βασιλείου, ή Νορβηγία, ή Σουηδία, ή Δανία, ή Αύστρια, ή Πορτογαλία, ή Ίσλανδία, ή Έλβετία και άργότερα ή Φινλανδία. Για το ιστορικό της Κοινότητας βλ. Ν. Μούση «Ευρωπαϊκή Ένωσις: Δίκαιο, οικονομία και πολιτική», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1996, σελ. 7-14.

5. Σχετική άνάλυση βλ. Ι. Πεσμαζόγλου, «Η Ελλάδα εναντι των τάσεων Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ένοποιήσεως», Τράπεζα της Ελλάδος, Άρχεϊον Μελετών και Όμιλιών, (στο έξίχ: ΤΕ-ΑΜΟ), Άριθ. 2, Αθήνα, 1958, σελ. 10-17. Επίσης, Θ. Κόκκινου, «Η ένοποίηση της Ευρώπης και ή νομοτέλεια των δομών», Αθήνα, 1995, και Π. Ρουμελιώτη, «Η ένοποίηση της ΕΟΚ: Προβλήματα και προοπτικές», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1987.

6. «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος, 1928-1978», Αθήνα, 1978, σελ. 546.

7. Γ. Δράκου, «Η αναγκαιότητα της εντάξεως», ΤΕ-ΑΜΟ, Άριθ. 43, Αθήνα, 1979.

έντός της σχεδιαζόμενης Ἐλεύθερης Ζώνης. Τοὺς χειρισμοὺς τοῦ θέματος κατὰ τις σχετικές διαπραγματεύσεις ἀνέθεσε, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1957, στὸν Ἰωάννη Πεσμαζόγλου⁸, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Πληρεξούσιου Ὑπουργοῦ Ἐντεταλμένου γιὰ τὴν ΕΖΕΣ. Τὸ ὑπόμνημα⁹, ποὺ καταρτίσθηκε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ἐξετάσθηκε ἀπὸ τὴν ἐξ Ὑπουργῶν Οἰκονομικῆ Ἐπιτροπῆ καί, ἔτσι, διαμορφώθηκαν οἱ ὀριστικές ἀποφάσεις γιὰ τοὺς ὅρους καὶ τις προϋποθέσεις τῆς ἑλληνικῆς συμμετοχῆς στὴν ΕΖΕΣ. Ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἀνέπτυξε τις ἑλληνικὲς θέσεις, σὲ τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ βάση, καὶ κατέστησε συνείδηση τῶν μετασχόντων τῆς σχετικῆς συσκέψεως ὅτι ἡ ΕΖΕΣ ἢ δὴ περιλάβει ὅλα τὰ μέλη τοῦ ΟΕΟΣ ἢ εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀποψη, προκειμένου νὰ περιληφθοῦν ὅλα τὰ κράτη, ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ πρόνοια, ὥστε νὰ προκύπτουν ὀφέλη ὄχι μόνον γιὰ τὰ ἰσχυρότερα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὑπὸ ἀνάπτυξη. Οἱ θέσεις καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Ἑλλάδος ἀντιμετωπίσθηκαν θετικά. Ἀκόμη, ἐκφράσθηκε ἡ ἐπιθυμία νὰ ὑποβληθεῖ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία πρόγραμμα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου, μετὰ τὸ πέρας τῆς συσκέψεως, ἐδήλωσε, μετὰξὺ ἄλλων, ὅτι οἱ ἑλληνικὲς προτάσεις ἀπέκτησαν κεντρικὴ θέση καὶ βαρύνουσα σημασία καὶ ὅτι εἶχαν ἀπήχηση καὶ ἔτυχαν ὑποστηρίξεως ἀπὸ πολλὰς εὐρωπαϊκὲς χώρες. Ἐτόνισε ὅτι πρωταρχικὴ ἐπιδίωξη ἀποτελεῖ ἡ δημιουργία τῶν προϋποθέσεων ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐξασφάλιση παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως στοὺς ἀνέργους καὶ ὑποαπασχολούμενους.

Ἀκολούθως, σὲ σημείωμά του πρὸς τὸν Πρωθυπουργό¹⁰, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἐκδέτει ἀναλυτικῶς τὰ διαμειφθέντα στὴ Διακυβερνητικῆ Ἐπιτροπῆ κατὰ τις διαπραγματεύσεις ποὺ διεξήχθησαν μετὰξὺ 14-20 Νοεμβρίου 1957. Ἐπισημαίνει τις δυσκολίες ποὺ συνάντησε καὶ προτείνει τρόπους καὶ κινήσεις ποὺ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν αὐτῶν. Εἶναι χαρακτηριστι-

8. Ἀπὸ τις 13/12/1955 ἦταν Οἰκονομικὸς Σύμβουλος τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

9. Τὸ πλῆρες κείμενο τοῦ ὑπομνήματος μὲ τίτλο «Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς δυνατότητας καὶ τῶν συνεπειῶν μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς Ζώνης Ἐλευθέρων Συναλλαγῶν» περιέχεται στὸ ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 2, σελ. 354-357.

10. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 2, σελ. 468-471. Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρόταση γιὰ ἴδρυση μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς Ἀρχῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως μὲ οἰκονομικοπολιτικὸ χαρακτήρα, ἡ ὁποία δὲ χρηματοδοτεῖ ἐπενδύσεις οἰκονομικῆς ὑποδομῆς.

κή ή προσπάθεια που καταβάλλει, στα πλαίσια της οργάνωσης της ΕΖΕΣ, να παρασκευάσει το έδαφος για μελλοντική ένταξη της Ελλάδος στην Κοινή Αγορά.

Τον Φεβρουάριο του 1958, συνεχίσθηκαν στο Παρίσι οι διαπραγματεύσεις για την ίδρυση της ΕΖΕΣ. Μετά τη λήξη τους, ο Ίωάννης Πεσμαζόγλου αναλύει σε έκτενη άρθρα¹¹ το περιεχόμενο των ελληνικών προτάσεων. Οι προτάσεις αυτές αναφέρονται στην καδιέρωση μίας ευρωπαϊκής πολιτικής προς επιτάχυνση της αναπτύξεως των οικονομικώς ασθενέστερων ευρωπαϊκών χωρών μέχρι πλήρους σχεδόν απασχολήσεως του έργατικού τους δυναμικού, όποτε και θά είναι δυνατό, χωρίς σοβαρούς κινδύνους, να αντιμετωπισθεί ο ανταγωνισμός από τις βιομηχανικώς προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Ειδικότερα, στα άρθρα αυτά αναλύονται τα μέσα που απαιτούνται για να επιτευχθεί ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός και τα όποια είναι: Πρώτον, ή μεγαλύτερη δυνατή επέκταση στις υπό ανάπτυξη χώρες των γενικής παραγωγικής σημασίας βασικών εγκαταστάσεων. Δύτερον, ή καδιέρωση κινήτρων προωθήσεως της επιχειρηματικότητας από τις βιομηχανικώς προηγμένες χώρες προς τις υπό ανάπτυξη. Τρίτον, ή ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και ή παροχή επαρκούς τραπεζικού δανεισμού μέσω της ιδρύσεως μίας Ευρωπαϊκής Τραπεζής Έπενδύσεων και, τέταρτον, ή επέκταση των εξαγωγών των ασθενέστερων χωρών προς τη μείζονα ευρωπαϊκή αγορά. Στόν βαθμό που τα μέτρα αυτά προάγουν την ανάπτυξη των οικονομικώς ασθενέστερων ευρωπαϊκών χωρών, θά είναι δυνατή και ή προσδευτική μείωση στις τελευταίες των δασμών και ποσοτικών περιορισμών έναντι των εισαγωγών από τις άλλες χώρες της ΕΖΕΣ.

Οι ελληνικές προτάσεις είχαν θετική ανταπόκριση από τις οικονομικώς ισχυρές χώρες κατά τη διακυβερνητική σύνοδο του ΟΕΟΣ, τον Δεκέμβριο του 1958. Οι χώρες αυτές επανέλαβαν τις διαβεβαιώσεις τους προς την Ελλάδα ότι στην υπό διαμόρφωση οικονομική ένότητα της Ευρώπης θά υπάρχουν όλοι οι δεσμοί και οι ρυθμίσεις που χρειάζονται για την περιφρούρηση των συμφερόντων των καθυστερημένων χωρών¹².

11. Ί. Πεσμαζόγλου, ό.π., σελ. 18-33.

12. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 3, σελ. 326.

*
* *

Ἐνώ, ὅμως, εἶχε ἐπέλθει συμφωνία, κατ' ἀρχὴν καὶ σὲ πολλὰς οὐσιώδεις λεπτομέρειες, στὰ θέματα ποὺ ἐνδιέφεραν τὴν Ἑλλάδα, οἱ σχετικὲς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ΕΖΕΣ διεκόπησαν, γιὰ λόγους ἀναγόμενους στὶς σχέσεις μεταξύ τῶν βιομηχανικῶς προηγμένων χωρῶν. Στις ἀρχὲς τοῦ 1959, σὲ σειρά ὑπομνημάτων του πρὸς τὸν πρωθυπουργό¹³, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἀναλύει τὶς ἐξελίξεις αὐτὲς καὶ ἐπισημαίνει τὶς θετικὲς προοπτικὲς ποὺ διανοίγονται γιὰ τὴ σύνδεση τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ΕΟΚ. Στὰ πλαίσια αὐτά, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ σύνδεση εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ λύση γιὰ τὴν Ἑλλάδα - διότι ἡ πλήρης ἐντάξη σημαίνει ἐγκατάλειψη ὁποιασδήποτε προνομιακῆς μεταχειρίσεως - καὶ τονίζει τὴ σημασία τῆς ταχείας πραγματοποιήσεως μιᾶς συμφωνίας μὲ τὴν ΕΟΚ, μὲ βάση τὰ συμφωνηθέντα στὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ΕΖΕΣ¹⁴.

Ἐτσι, ἀποφασίζεται ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος στὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν ΕΟΚ καὶ στὴν 1 Σεπτεμβρίου 1959 τὸ Ἰπουργικὸ Συμβούλιο ἀναδέτει καὶ πάλι στὸν Ἰωάννη Πεσμαζόγλου τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐλληνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐν ὄψει τῆς ἀφίξεως στὴν Ἀθήνα τῆς εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ΕΟΚ, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου καὶ ἄλλοι ἀρμόδιοι παράγοντες καθορίζουν τὶς ἐλληνικὲς θέσεις ποὺ θὰ προβάλλουν στὸ θέμα τῆς συνδέσεως τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Κοινὴ Ἀγορά. Πρόκειται: Πρῶτον, γιὰ τὴν ἀνάγκη ταχείας ἐπιτεύξεως συμφωνίας. Δεύτερον, γιὰ τὴν πλήρη καὶ αὐτόματη ἐπέκταση στὰ ἐλληνικὰ ἀγροτικὰ προϊόντα ὁποιασδήποτε εὐνοϊκῆς μεταχειρίσεως ποὺ θὰ ὑπάρξει γιὰ ἀντίστοιχα προϊόντα τῶν ἑξὶ χωρῶν. Τρίτον, γιὰ τὴ μαζικὴ αὔξη τῶν ἐξαγωγῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὶς χώρες αὐτὲς καί, τέταρτον, γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἔργων ὑποδομῆς καὶ ἀμέσως παραγωγικῶν ἐπενδύσεων.

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1959 συνεχίζονται στὶς Βρυξέλλες οἱ συνομιλίαι γιὰ τὴ σύνδεση, κατὰ τὶς ὁποῖες, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου¹⁵ στὸν πρωθυπουργό, ἀνακύπτουν οἱ πρῶτες δυσχέρειες, ποὺ ἀφοροῦν κυρίως στὴν ἀποδοχὴ τῶν ἐλληνικῶν προτάσεων γιὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα. Σὲ ἐμπεριστατωμένη ἔκθεσή¹⁶, ποὺ ὑπέβαλε

13. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 37-39.

14. Περισσότερα γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνοποίηση καὶ τὴ θέση τῆς Ἑλλάδος βλ. Ι. Πεσμαζόγλου «Ἡ σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος», ΤΕ-ΑΜΟ, Αριθ. 11, Ἀθήναι, 1962, σελ. 7-23.

15. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 207-208.

16. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 309-313.

ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου στὸν πρωθυπουργὸ στὶς 25 Μαΐου 1960, ἀναφέρεται ὅτι ἐπίμονες ἀντιρρήσεις διατυπώθηκαν, ἐν τῷ μεταξύ, στὸ καθεστῶς τῶν ἐλληνικῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων, στὶς προνομιακὲς μεταχειρίσεις τῶν γεωργικῶν προϊόντων, στὸ καθεστῶς τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ στὴ χρηματοδότηση τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Στὶς αἰτιάσεις αὐτὲς τηρήθηκε ἐπίμονη στάση ἐκ μέρους τῆς ἐλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, σὲ ἐπανειλημμένες πολύωρες συνεδριάσεις. Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποπνέει τὴν πολυπλοκότητα τῶν ἐξεταζόμενων ἀντικειμένων καὶ τὴν ὄλη ἐνταση ποὺ ὑπῆρχε κατὰ τίς συζητήσεις, παρέχει δὲ ἐνδείξεις γιὰ τὸ μέτρο τῆς εὐθύνης τοῦ κατευθύνοντος, ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, τίς σχετικὲς διαπραγματεύσεις.

Ὁ κύκλος αὐτὸς τῶν διαπραγματεύσεων κλείνει μὲ τίς συζητήσεις ποὺ διεξήχθησαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1960 σὲ ἐπίπεδο Ὑπουργῶν¹⁷. Στὸ σχετικὸ πρακτικὸ καταγράφονται διευκρινήσεις καὶ ἀνταλλαγὲς γνώμων σὲ βασικὰ ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ρύθμιση ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῶν συζητήσεων. Ἐτσι, ἓνας νέος κύκλος συνομιλιῶν ἀρχίζει στὶς 6 Σεπτεμβρίου 1960, οἱ ὁποῖες, ὅμως, καὶ πάλι προσκόπτουν σὲ δυσκολίες. Ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἀναφέρει στὸν πρωθυπουργὸ ὅτι οἱ ἔξι, ὅχι μόνο δὲν δέχονται τίς ἐλληνικὲς θέσεις, ἀλλὰ ἐκδηλώνουν τάσεις ὑπαναχωρήσεως ἀπὸ δεσμεύσεις ποὺ εἶχαν ἀναλάβει, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων. Κατὰ τὴ γνώμη του, εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ὑπῆρχε διάσταση μεταξύ πολιτικῆς βουλήσεως καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἀρμοδίων¹⁸. Ἡ ἐλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, χωρὶς καθυστέρηση, ὑποβάλλει πρόταση συμβιβασμοῦ.

Ὡστόσο, ἡ κρίση βαίνει πρὸς τὴν ἀποκορύφωσή της. Ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἐνημερώνει τὸν πρωθυπουργὸ, λέγοντας ὅτι μπορεῖ νὰ σημειώθηκε κάποια πρόοδος, ἀλλὰ παρέμειναν διαφωνίες στὸ εὐαίσθητο θέμα τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων. Ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτὴ τοῦ δημιουργεῖται τέτοια ἀπαισιοδοξία, ὥστε φθάνει στὸ σημεῖο νὰ ὁμολογήσει ὅτι οἱ διαπραγματεύσεις διεξάγονται σὲ ἄκρως δυσμενὲς κλίμα καὶ ὅτι οἱ ἐκδηλούμενες ὑπαναχωρήσεις εἶναι δηλωτικὲς διαθέσεως ματαιώσεως τῆς ἐπιδιωκόμενης συμφωνίας. Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτὲς καὶ ἐν ὄψει τῆς ἐπερχόμενης τελικῆς φάσεως τῶν διαπραγματεύσεων, ὁ πρωθυπουργὸς ἀπευθύνει πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγέτες ἐπιστολὲς ἀνησυχίας, ἀλλὰ καὶ διαμαρτυρίας, γιὰ τὴν ἀρνητικὴ στάση τῶν χωρῶν τους. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀποδειχθεῖ ἀποτελεσματικὴ¹⁹.

17. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 370-372.

18. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 394.

19. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 454.

Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση της Γαλλίας, της οποίας ο πρέσβης μετέδωσε στην ελληνική πλευρά τη λύπη της κυβερνήσεώς του για τις έκρηκτικές παρεμβάσεις του επί κεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας²⁰. Η αλήθεια είναι ότι ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου δεν είχε σκοπό και, εκ χαρακτήρος, δεν μπορούσε να θίξει την Έπιτροπή και έμμέσως τις Κυβερνήσεις των έξι. Όπως, πολύ σωστά, αναφέρει στο μνημόνιο του ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Έξωτερικών, αν συνέθε ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου να υποστηρίξει τα ελληνικά αίτήματα κάπως ζωηρότερα, πρέπει να αποδοθεί αποκλειστικώς στο ότι έπίστευε τόσο πολύ στο δίκαιο των ελληνικών αιτημάτων, ώστε να μη βρίσκει λογική την έπιδεικνύομενη έλλειψη κατανόησεώς τους.

Προκειμένου να ανακοπεί ή δυσμενής για την Έλλάδα εξέλιξη των διαπραγματεύσεων, τον Δεκέμβριο του 1960 έγιναν οι ακόλουθες ενέργειες: Πρώτον, ανατίθεται στον Ιωάννη Πεσμαζόγλου, άφ' ενός να έντοπίσει τα βασικά σημεία, στα όποια η Έλλάς δέν ήταν διατεθειμένη να δεχθεί ύποχωρήσεις, και άφ' έτέρου να αναπτύξει τα έπιχειρήματα που ύπαγορεύουν τη σχετική τοποθέτηση. Δεύτερον, ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου σέ σημείωμά του αναλύει τις κυριότερες διαφωνίες στις διαπραγματεύσεις της Έλλάδος με την ΕΟΚ. Κατά τη νέα φάση των διαπραγματεύσεων στην Αθήνα, τον Ιανουάριο του 1961, σημειώθηκε πρόοδος. Οι δύο αντιπροσωπείες ύπεγράμμισαν την κοινή έπιθυμία να έπιταχύνουν τον τερματισμό τους και, πράγματι, έπετεύχθη ίκανοποιητική προσέγγιση σέ όρισμένα θέματα για τα όποια ύπήρχαν ακόμη διαφωνίες²¹.

Οι συνομιλίες συνεχίσθηκαν στο Παρίσι²². Το κλίμα είχε όπωσδήποτε βελτιωθεί και οι δύο αντιπροσωπείες κατέστησαν σαφές ότι κοινώς άποδεκτές λύσεις είναι δυνατό να βρεθούν για τα έκκρεμη προβλήματα, ώστε κατά το τέλος Ιανουαρίου να καταστεί δυνατή η επικύρωση των άποτελεσμάτων στα όποια είχαν ήδη καταλήξει. Έν τούτοις, οι δυσκολίες δέν εξέλιπαν. Το θέμα της ελληνικής συνδέσεως πέρασε από μία ακόμη δοκιμασία, λόγω διαφωνιών που εκδηλώθηκαν στους κόλπους του Συμβουλίου των μονίμων αντιπροσώπων.

Τελικά, στις 12 Μαρτίου 1961, ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου αναφέρει²³ στον πρωθυπουργό ότι συμφωνήθηκαν τα βασικά έκκρεμη θέματα και ότι έπιδίωξη εί-

20. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 453-454.

21. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 488.

22. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 498-500.

23. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 527-528.

ναι, λαμβανομένων υπ' όψιν των ένδεχόμενων καθυστερήσεων, να τερματισθούν οι διαπραγματεύσεις μέχρι τις 25 Μαρτίου 1961, και να γίνει τελική ύπογραφή τής συμφωνίας μετά πάροδον τριμήνου, τόν Ιούνιο του 1961. Πράγματι, ή θετική έκβαση των συνομιλιών επιβεβαιώθηκε, στις 30 Μαρτίου 1961, με μήνυμα του Ιωάννη Πεσμαζόγλου στον πρωθυπουργό ότι τήν 5η πρωινή τής ήμέρας αὐτῆς έπετεύχθη σύμπτωση απόψεων στό σχέδιο συμφωνίας για τή σύνδεση τής Ελλάδος με τήν Εὐρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα²⁴.

Όστόσο, σέ όρισμένες χώρες τής Κοινότητας (κυρίως στήν Ιταλία και στήν Ολλανδία) δημιουργήθηκε ή έντύπωση ότι ή Ελλάδα είχε επιτύχει μία έξαιρετικά εὐνοϊκή συμφωνία, με αποτέλεσμα να αντιδράσουν σέ διάφορα σημεία της και να ανακύψουν, έτσι, και πάλι σοβαρές δυσκολίες για τήν τελική έγκριση τής Συμφωνίας Συνδέσεως σέ επίπεδο Συμβουλίου Υπουργών τής Κοινότητας. Στό θέμα αυτό ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου τάχθηκε υπέρ μιᾶς περισσότερο αδιάλλακτης γραμμῆς²⁵, ύποστηρίζοντας, πάντως, ότι ή Ελλάδα δεν θά έπρεπε να δεχθεῖ οποιαδήποτε μεταβολή του κειμένου τής Συμφωνίας. Τήν άκαμπτη αὐτή στάση επέλεξε ο πρωθυπουργός, με αποτέλεσμα να αποφασισθεῖ σέ ειδική σύνοδο του Συμβουλίου Υπουργών τής ΕΟΚ ή αντιμετώπιση των διαφωνιών με τή σύνταξη όρισμένων έρμηνευτικών δηλώσεων. Έτσι, στις 9 Ιουλίου 1961, ύστερα από διετεῖς περίπου διαπραγματεύσεις ύπεγράφη στήν Αθήνα ή Συμφωνία Συνδέσεως τής Ελλάδος με τήν ΕΟΚ²⁶, ή όποία ήταν και ή πρώτη που συνήφθη μεταξύ τής Κοινότητας και μιᾶς τρίτης χώρας.

*
* *

Άμέσως μετά τήν ύπογραφή τής Συμφωνίας Συνδέσεως, ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου ασχολήθηκε με δυο μείζονα θέματα, τὰ όποια και ανέπτυξε σέ σχετικά σημειώματα που υπέβαλε στον πρωθυπουργό. Πρόκειται, εν πρώτοις, για τήν

24. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 533.

25. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 5, σελ. 68.

26. Κυρώθηκε από τήν Έθνική Αντιπροσωπεία με τον νόμο 4226 τής 14/3/1962 και άρχισε να ισχύει τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Συνοπτική περιγραφή τής Συμφωνίας Συνδέσεως βλ. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 5, σελ. 104-105. Το πλήρες κείμενο περιέχεται στο ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 4, σελ. 545-559. Για τὸ νομικὸ καθεστὼς τῆς συνδέσεως τῆς Ελλάδος μετὰ τῆς Κοινότητας βλ. Ε. Ρούκουνα, «Η Εὐρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και ή σύνδεσις τῆς Ελλάδος μετ' αὐτῆς», Αθήναι, 1962, σελ. 46-112.

ανάγκη πλήρους συμμετοχής της Ελλάδος στις πολιτικές διαβουλεύσεις των χωρών-μελών της ΕΟΚ²⁷. Στο ευαίσθητο αυτό θέμα όρίζονται σαφείς κατευθύνσεις και παρέχονται λεπτομερείς συμβουλές ως προς την ακόλουθητά τακτική. Το δεύτερο θέμα αφορά στις δυνατότητες που διανοίγονται για την ελληνική οικονομία μετά τη σύνδεση με την ΕΟΚ, σε συνδυασμό με την ανάγκη προσαρμογής της χώρας στις νέες συνθήκες, για την αξιοποίηση και προώθηση των δυνατοτήτων αυτών²⁸. Στο σχετικό κείμενο ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου δίδει, σε άδρες γραμμές, τη στρατηγική που πρέπει να εφαρμοσθεί έφεξης για να αξιοποιηθούν έπαρκώς τα οικονομικά πλεονεκτήματα που προκύπτουν για την Ελλάδα από τη σύνδεσή της με την ΕΟΚ. Ειδικότερα, αναλύει, αφ' ενός τα καθήκοντα του κράτους σε επίπεδο μακροοικονομικής πολιτικής, αλλά και προσπαθειών έκσυγχρονισμού και βελτιώσεως της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, και αφ' ετέρου τα καθήκοντα της παραγωγής και των επιχειρηματιών των επί μέρους τομέων προς ένισχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων.

Ότι, όμως, προείχε κατά τη νέα φάση ήταν η διαδικασία που θα ηκολουθείτο, εν όψει της εφαρμογής της Συμφωνίας των Αθηνών. Έτσι, βάσει των εισηγήσεων του Ιωάννη Πεσμαζόγλου, αποφασίζεται να οργανωθούν καταλλήλως οι κεντρικές υπηρεσίες, ιδίως του Υπουργείου Συντονισμού, και να δημιουργηθούν τα όργανα που θα ασχοληθούν με τη μελέτη των ζητημάτων που θα προκύψουν για την ελληνική οικονομία μετά τη σύνδεση. Παράλληλως, παρακολουθείται συστηματικά η εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας και προωθείται η λήψη μέτρων για την ταχύτερη ανάπτυξη και αναδιάρθρωση της οικονομίας και, ιδιαιτέρως, για τη βιομηχανική ανάπτυξη. Στις 30 Μαΐου 1963, ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου μετέχει στις εργασίες του Συμβουλίου Συνδέσεως της Ελλάδος με την ΕΟΚ²⁹, το οποίο, μεταξύ άλλων, συζήτησε τον χαρακτήρα της υπό διαπραγμάτευση συμβάσεως μεταξύ της ΕΟΚ και της Τουρκίας.

*
* *

Όπως είναι γνωστό, με την επίβολή της δικτατορίας διερράγησαν οι σχέσεις της Ελλάδος με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και διεκόπη η λειτουργία των όρ-

27. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 5, σελ. 128-129.

28. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 5, σελ. 137-139.

29. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 5, σελ. 659.

γάνων που προορίζονταν να ενεργοποιήσουν τη Συμφωνία Συνδέσεως. Οί συγκεκριμένες επιπτώσεις από την αναστολή της εφαρμογής βασικών διατάξεων της Συμφωνίας των Αθηνών αναλύονται από τον Ιωάννη Πεσμαζόγλου σε κείμενο που δημοσίευσε μεταγενεστέρως³⁰. Αξίζει να αναφερθούν - έστω περιληπτικώς - οί επιπτώσεις αυτές. Πρόκειται, κυρίως, για τή στέρηση σημαντικών μακροπρόθεσμων κεφαλαίων αναπτύξεως, για τή αναστολή έναρμόνισεως τής αγροτικής πολιτικής, για τή διακοπή τής συμπράξεως τής Κοινότητας στην περιφερειακή και βιομηχανική ανάπτυξη τής χώρας, καθώς και για τή μη συμμετοχή τής Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένοποίηση.

Κατά τὰ ἔτη που ἀκολούθησαν ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου, παρά τις διώξεις που υπέστη ἀπὸ τὸ δικτατορικὸ καθεστῶς, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπισκοπεῖ τις οἰκονομικὲς ἐξελίξεις καὶ νὰ προβαίνει σὲ σχετικὲς ἀνακοινώσεις στὸν ξένο Τύπο. Στις 22 Ἰανουαρίου 1972, κυκλοφορεῖ δήλωσή του³¹ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀποφάσεως γιὰ τὴ διεύρυνση τῆς Ευρωπαϊκῆς Κοινότητας πρὸς τὴν κατεύθυνση τεσσάρων νέων κρατῶν-μελῶν (τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Δανίας, τῆς Ἰρλανδίας καὶ τῆς Νορβηγίας). Στὴ δήλωσή αὐτὴ ἀποκρούει τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι κύριο περιεχόμενον τῆς Συμφωνίας Συνδέσεως εἶναι ἡ τελωνειακὴ ἔνωση³² καὶ προβάλλει τὸν πολιτικὸ χαρακτήρα³³ τῆς, διότι σὲ αὐτὸν στηρίζεται ἡ εἰδικὴ προστασία τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων.

Μετὰ τὴν ἀναστήλωση τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου, ὡς Ἰπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Κυβερνήσεως Ἐθνικῆς Ἐνότητος, εἶχε χρήσιμες συζητήσεις μὲ τὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ ἐκδηλωθοῦν ἐντὸς ὀλίγου. Ἀκολούθως, ὡς βουλευτὴς τῆς Ἐνώσεως Κέντρου - Νέων Δυνάμεων καὶ Πρόεδρος τῆς ἐλληνικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἑλλάδος -ΕΟΚ, ὑπεστήριξε κατὰ τὴ σύνοδο τῆς Μικτῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς (που συνήλθε στὶς Βρυξέλλες στὶς 15 Μαΐου 1975) τὸ αἴτημα γιὰ ταχέια προσχώρηση τῆς Ἑλλάδος στὴν Κοινότητα³⁴, λέγοντας ὅτι ἡ μέγιστη

30. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 7, σελ. 20-25. Ἐπίσης, Ι. Πεσμαζόγλου, «Αγωνιστικά», Ἀθήνα, 1974, σελ. 119-130.

31. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 7, σελ. 145. Ἐπίσης, Ι. Πεσμαζόγλου, ὁ.π., σελ. 131-132.

32. Γιὰ τὴ θεωρία τῶν τελωνειακῶν ἐνώσεων βλ. Α. Γιαννιώτη, «Ἡ σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Ευρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα», Ἀθήνα, 1965, σελ. 9-26.

33. Γιὰ τὴν πολιτικὴ ἔνωση τῆς Ευρωπαϊκῆς Κοινότητας βλ. Ξ. Ζολῶτα, «Ἡ Ευρωπαϊκὴ ἐνοποίηση καὶ ἡ ἐλληνικὴ οἰκονομία», ΤΕ-ΑΜΟ, Ἀριθ. 73, Ἀθήνα, 1991, σελ. 19-21.

34. Μέτρα γιὰ τὴν ἐπίσπευση τῆς ἐντάξεώς μας βλ. Ξ. Ζολῶτα, «Ἡ Ἑλλάς στὴν Ευρωπαϊκὴ Κοινότητα», ΤΕ-ΑΜΟ, Ἀριθ. 33, Ἀθήνα, 1976, σελ. 38-46.

πλειοψηφία του ελληνικού λαού υποστηρίζει την ένταξη και ότι η πραγματοποίησή της θα ανταποκρινόταν στα συμφέροντα όλων των μελών της Κοινότητας³⁵. Κατά την επόμενη σύνοδο (που συνήλθε στην Αθήνα στις 25 Ιουνίου 1975) έγινε έκκληση για επιτάχυνση της διαδικασίας προς την πλήρη ένταξη της Ελλάδος³⁶.

Στις 28 Ιανουαρίου 1976, η Έπιτροπή της ΕΟΚ ενέκρινε κατά πλειοψηφία γνωμοδότηση σε αίτηση που υπέβαλε η Ελλάδα για ένταξη στην Κοινότητα³⁷. Ωστόσο, για λόγους ισορροπίας στις σχέσεις της ΕΟΚ με την Αθήνα και την Αγκυρα, αλλά και ανάγκης αναδιαρθρώσεως της ελληνικής οικονομίας, ετάχθη υπέρ της υπάρξεως μιάς προενταξιακής περιόδου, πράγμα που θροθύησε την Ελληνική Κυβέρνηση, λόγω της σημαντικής καθυστερήσεως στην όποια θα μπορούσε να οδηγήσει μία τέτοια ρύθμιση. Προς αντιμετώπιση της θέσεως αυτής ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου, ως επί κεφαλής της Μικτής Κοινοβουλευτικής Έπιτροπής Συνδέσεως Ελλάδος-ΕΟΚ, είχε σημαντικές έπαφες στις Βρυξέλλες. Το κλίμα άλλαξε και, στις 9 Φεβρουαρίου 1976, το Συμβούλιο Υπουργών τάχθηκε όμοφώνως υπέρ της άποδοχής του ελληνικού αιτήματος, αποκλείοντας το ένδεχόμενο προενταξιακής περιόδου προετοιμασίας της ελληνικής οικονομίας³⁸, εκτός από την κλασική μεταβατική περίοδο που θα συνεφωνείτο με τη Συνθήκη Προσχωρήσεως.

Ακολούθως, από ελληνικής πλευράς, καταρτίσθηκε ολοκληρωμένο χρονοδιάγραμμα για τη διεξαγωγή και τον τερματισμό των διαπραγματεύσεων³⁹ μέχρι το τέλος του 1978. Η Έπιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, διερευνώντας τις επιπτώσεις της διευρύνσεως προς Νότο, επανέφερε στην επιφάνεια θέματα της κοινής αγροτικής πολιτικής, με συνέπεια να δημιουργηθούν φόβοι για επιβράδυνση του ρυθμού των διαπραγματεύσεων. Παρά ταυτα, στις 21 Δεκεμβρίου 1978, κατέστη δυνατό να καταλήξει η ελληνική αντιπροσωπεία σε συμφωνία με τους

35. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 8, σελ. 381. Πρβλ. Ξ. Ζολώτα, «Η συμβολή της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα», ΤΕ-ΑΜΟ, Αριθ. 40, Αθήνα, 1978, σελ. 50-65.

36. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 8, σελ. 456.

37. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 9, σελ. 152.

38. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 9, σελ. 155-156.

39. Υπεύθυνος για τις διαπραγματεύσεις αυτές είχε όρισθει από τις 28 Νοεμβρίου 1977 ό Γ. Κοντογεώργης, Υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου με άρμοδιότητα επί των σχέσεων με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Για περιγραφή των σχετικών συζητήσεων βλ. Γ. Κοντογεώργη, «Η Ελλάδα στην Ευρώπη και ή πολιτική του Καραμανλή», Γιωβάνης, Αθήνα, 1985.

έκπροσώπους των Έννέα πάνω στους όρους της ελληνικής ένταξης στην ΕΟΚ. Βάσει της συμφωνίας αυτής, που υπεγράφη στις 28 Μαΐου 1979, ὅλοι οἱ τομείς της ελληνικής οικονομίας, οἱ θεσμοὶ κλπ., δὴ προσαρμοσθoῦν στὰ ἰσχύοντα γιὰ μία μεταβατικὴ περίοδο, τὸ ἀνώτατο ὄριο τῆς ὁποίας εἶναι πέντε ἔτη.

Ἀπὸ τοὺς πολιτικούς ἡγέτες ποὺ ἔκαμαν δηλώσεις μετὰ τὴν ἀναγγελία τῆς τελικῆς συμφωνίας, ὁ Ἰωάννης Πεσμαζόγλου ἐντόπισε τὴν τοποθέτησή του στὴν παρατήρηση ὅτι ἡ συμφωνία αὐτὴ ὑπῆρξε πολὺ λιγότερο εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ ὅτι δὴ ἦταν ἀναγκαῖο καὶ δυνατὸ. Αἰτιολόγησε τῆς θέσεως αὐτῆς περιέχεται σὲ ὀμιλία του⁴⁰, ὡς Προέδρου τοῦ Κόμματος Δημοκρατικοῦ Σοσιαλισμοῦ (τὸ ὁποῖο ἴδρυσε στις 10 Ἰανουαρίου 1979), κατὰ τὴν κύρωση τῆς Συνθήκης Προσχωρήσεως τῆς Ἑλλάδος στις Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες (25-28 Ἰουνίου 1979). Ἐν πρώτοις, ἀναφέρθηκε στὴν ἀνάγκη κυρώσεως τῆς Συνθήκης χωρὶς καθυστέρηση καὶ ἀντέκρουσε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀντιτιθεμένων στὴν ἔνταξη τῆς Ἑλλάδος. Σπράφηκε, ὅμως, καὶ στις ἀδυναμίες ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴ μὴ τήρηση τῆς γραμμῆς ποὺ εἶχε χαραχθεῖ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Ἐθνικῆς Ἐνότητος καὶ τὴν μὴ ἐφαρμογὴ στὸ ἀκέραιο τῆς Συμφωνίας τῶν Ἀθηνῶν.

Σήμερα 25 ἔτη μετὰ τὴν πλήρη ἔνταξη τῆς χώρας μας στὴν εὐρωπαϊκὴ οἰκογένεια, κρίνοντας ἀπὸ τὰ ὀφέλη ποὺ προέκυψαν γιὰ τὴν οἰκονομία μας, ὅπως διαμορφώθηκαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔνταξή της στὴν εὐρωζώνη, μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα ὡς οὐσιώδους σημασίας, μολονότι ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι δὴ ἦταν πιὸ ἱκανοποιητικὸ, ἂν οἱ προσπάθειες πρὸς σύγκλιση, ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, ἦταν ἐντονότερες καὶ συστηματικότερες⁴¹. Ἀλλά, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄμεσα ὀφέλη, ἀσκήθηκαν καὶ σοβαρὲς ἔμμεσες ἐπιδράσεις, ὅπως ἐκείνες ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐμπέδωση κλίματος σταθερότητας καὶ ἀσφάλειας καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς αἰσιοδοξίας γιὰ τὸ μέλλον.

Ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα ἐπισκόπηση κατέστη σαφὲς ὅτι οἱ ἀγῶνες τοῦ τιμώμενου Ἀκαδημαϊκοῦ γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν ὑπῆρξαν συνεχεῖς, ἐπίμονοι, καλῶς ὀργανωμένοι καὶ μὲ τὴν ἀπαιτούμενη ἐπιστημονικὴ δεμελίωση. Γι' αὐτὸ καί, χωρὶς ἀμφιβολία, συνέβαλαν ἀποφασιστικὰ στὴν ἐπιτυχῆ πορεία τῶν διαπραγματεύσεων. Οἱ βασικὲς ἀρχὲς στις ὁποῖες στηρίχθηκε ἡ προσπάθειά του ἦταν: Πρῶτον, ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσει καμμία εὐκαι-

40. ΚΚ-ΑΓΚ, Τόμος 11, σελ. 181-182.

41. Βλ. σχετικῶς, Ἀ. Ἀγγελόπουλου, «Ἡ πρώτη δεκαετία τῆς Ἑλλάδας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα», Ἐκδόσεις: Τ. Πιτσιλός, Ἀθήνα, 1991.

ρία συνεργασίας στην Εύρωπη. Δεύτερον, ότι η πρόταξη της συνδέσεως ήταν η μόνη δυνατή λύση για την Ελλάδα. Τρίτον, ότι το κύριο στοιχείο της συνδέσεως ήταν το πολιτικό καί, τέταρτον, ότι η ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποτελούσε δικαίωμα του ελληνικού λαού και όχι παραχώρηση.

Με τούς αγώνες του ο Ιωάννης Πεσμαζόγλου συνέβαλε καθοριστικά στη γραφή μιας από τις λαμπρότερες σελίδες της νεώτερης οικονομικής μας ιστορίας. Η προσωπικότητά του υπήρξε μεγάλο κεφάλαιο και αντίστοιχο το μέγεθος της απώλειάς του, φυσικά για την οικογένειά του, για την Ακαδημία Αθηνών και για τον τόπο γενικότερα.